

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קא קב

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

"מערת המכפלה"

מבואר בסוגיא כאשר קונה קרקע לצורך "קבר" אין הכוונה רק לאורכו המינימאלי של קבר בן זוגנו, אלא מאחר וזמן חז"ל קברו ב"שכונת קברות", כאשר קונה קרקע ל"קבר" או מקבל על עצמו בעל מלאכה לעשות "קבר", היינו "חצר" שממנה נפתחים המערות, ובכל מערה חצובים כוכים, וכאמור נחלקו רבנן ור"ש בשיעורם של המערות וממילא במספר הכוכים.

בגמ' בעירובין נג, א למדנו מחלוקת רב ושמואל, "מערת המכפלה רב ושמואל חד אמר שני בתים זה לפנים מזה וחד אמר בית ועליה על גביו בשלמא למאן דאמר זה על גב זה היינו מכפלה אלא למאן דאמר שני בתים זה לפנים מזה מאי מכפלה שפולה בזוגות." עכ"ל הגמ'.

בפשטות כל הנושא שם בגמ' במחלוקת רב ושמואל, מה הכוונה "המכפלה" ביחס לסגנון המערה, או ביחס למי שקבור בה, היות ודברו שם בסוגיא בלשונות הביאו עוד דברים הנוגעים לדקדוק הלשון, וכל משמעות רש"י שם ועיין.

אך לאחר שאנו לומדים לפנינו בסוגיא שיש הלכות איך בונים "קבר", וכאשר אמר לחברו שיעשה עמו "קבר" אין המערה קבר גרידא, אלא כל שכונת קברות, יש לדון ולעייין כאשר אומר לחברו שיעשה עמו "מערת המכפלה" למה כוונתו.

ובתורת חיים שם בעירובין מבאר כל דבר שם בגמ', שאין הנפק"מ רק בלשונות אלא יש בכך אף נפק"מ למעשה, ובנוגע ללשון "מערת המכפלה" שנחלקו רב ושמואל ביאר כך, אדם שבא לרכוש מחבירו "מערת כפולה" לצורך קבורת המת. מה צריך לבנות בעברו וכו', האם בית ועליה בב' קומות, או שמת מקום רחב הראוי לקבור בו ב' זוגות.

באמת במהרש"א כתב שאף למ"ד שהיתה כפולה בזוגות, צורת המערה היתה ב' בתים זה לפנים מזה כי כך היתה קבלה בידם. רק הנידון היה על מה הכוונה "מערת המכפלה". אולם ברא"ם עה"ת ועי' בתור"ח ועוד שהביאו שהמ"ד שאומר שהיתה כפולה בזוגות באמת לדעתו לא היתה חלקה כפולה בקומתה או זה לפנים מזה. ויש שכתבו שחזרו בהם.

בבן יהוידע הביא שמערת המכפלה בנויה מערה זו על גב זו. ובמערה התחתונה יש מערה אחת בתוך המערה החיצונית.

מצוות קבורה

בעצם מצוות קבורה יליפין בסנהדרין (מו, ב) מ"קבר תקברנו" (דברים כא, כג), שיש מצוה לקבורה. או רמז, עיי"ש בשיטות. (עיי"ש ברש"י שנקט, שאיסור הלנת המת, עובר ב"ל"ת בעלות השחר בבקדשים ושכיר. ומיהו על עשה של "ביום ההוא", כמבואר בר"מ (עשה ולא) מהספרי עובר כבר בשקיעת החמה.) יש מקום לעיין האם גדר המצוה הוא מעשה המצוה של הקבורה, או שהמת יהיה קבור, והענין הוא בתוצאה.

בגמ' בביצה (ו, א) אמר רבא, מת ביו"ט ראשון יקבר ע"י עמחין. ביו"ט שני, ע"י ישראל. שואל בקוב"ש (אמת כה) במת ביום א', מדוע לא נמתין עד הערב, ונקבר ע"י ישראל. אלא ע"כ, אין המצוה היא במעשה הקבורה. אלא בתוצאה שהמת יהיה קבור. ממילא לא אכפת לן שיקבר ע"י עמחין ועיי"ש.

בתמים דעים (סי' קכ, ה) ובמקור ברוך (ת"א סי' לד) הביאו את שיטת רבינו אשר ב"ר משולם מלוניל, ודנו בדבריו בהרחבה, ולמדו מדבריו, שמוכח שהמצוה היא הקבורה ותו לא מיד. ומכח דבריו ועוד, חידש במחנה חיים (תליאתה יוד' סי' מב) שמצוה המותרת שצריך לקבר, זה רק המעשה הראשון של הקבורה ולא יותר. ומבואר שהדין "קבורה" הוא מעשה המצוה ולא התוצאה שיהיה קבור. שהרי אם אנו צריכים לתוצאה שהמת יהיה קבור מן לי לקבור פעם אחת או פעמיים, הרי צריך שיהיה קבור בפועל. אולם בבית יצחק (יו"ד ת"ב סי' קס) דן בדבריו ולא הכריח כשיטתו.

היו שרצו להוכיח מדברי הרע"א דס"ל דבעינן לתוצאה שהמת יהיה קבור ולא עצם מעשה הקבורה. שהרע"א הביא בהג' לשו"ע (אבה"ע"ז סי' פט) את דברי התשב"ץ (ת"ב סי' קיא) שאם קבר את אשתו, וחטטי שכבי הוציאה חייב הוא לקבורה בשנית. ומעתה נקטו להוכיח שאם המעשה עצמו הוא המצוה, מנלן לחדש שמחייב הבעל לקבורה בשנית. אלא ע"כ המצוה היא התוצאה, לפיכך שחטטי שכבי, בעינן שיקברנה שנית.

ויש לפקפק בראיה זו, ובפשטות ליכא ראייה כלל. שיעויין בתשובת התשב"ץ עצמו. וכן ידוקדק לשון קודשו של אדונינו הרע"א שטעסקין בחטטי שכבי שהוציאו את האשה מקברה והפשיטו את תכריכה. חידש התשב"ץ ובעקבותיו הרע"א, שבעלה מחייב שוב. הגדול הנזכר כתבו הרע"א בסי' פט' הוא הלכות תנובה, ובהגדרת חיובי הבעל לאשתו. נתחדש הכא שקבורה תחת הנידוןא כמבואר, ממילא כאשר חטטי שכבי הוציאה והפשיטו תכריכה מחייב הבעל לתכריכה וקבורתה שנית. הכא מדיני הממנות אתי עלן. אמנם אי ליכא מצוה בקבורה ולא היה ענין לקבור, ה"נ שהבעל לא היה מחייב. אולם לאחר שיש מצוה בקבורה, ובין אם נאמר שמצוה לקבור, ובין אם נאמר שמצוה שיהיה קבור, אכתי יש דין לבעל, מצד חיובי הממון להעמיד תכריכים ולדאוג לכבוד אשתו בקבורתה. ומה לנו להוכיח מכאן כאחד הצדדים. ויל"ע.

במנ"ח (מצו' רעא שלא יטמא כהן וכו') כתב "ונראה דאם כהן גדול וכהן קטן (הכוונה לכהן גדול בגיל ולא כהן גדול הנכנס לקודש הקודשים ביה"כ) פגעו במת מצוה, בודאי לא יטמא הכהן הגדול, כי הוא במעלה יותר, וכהן קטן אינו מזהר. אך אפשר כיון דמצווה היא וקטן לאו בר מצוות א"כ יתעסק הגדול." עכ"ד.

ונראה מדברי המנ"ח שסבר שהמצווה בקבורה, היא עצם המעשה קבורה ולא התוצאה. שאם נאמר שמצוה קבורה היא התוצאה, שיהיה קבור, הרי הגדול והקטן שווים בזה. כמו שלמדנו בדברי הקוב"ש לעיל, שנקבר ע"י עמחין ביו"ט ראשון, לא צריך לחכות עד הערב שיקבר ע"י ישראל, משום שהמצווה היא התוצאה, ובה שווה עכו"ם לישראל. א"כ אותו דבר, קטן וגדול. ומדוע נקט המנ"ח שמחמת שהקטן לאו בר מצוות עדיף שיתעסק הגדול, הרי לא צריכים אנו למעשה המצוה. אלא ע"כ נראה שסובר המנ"ח שדין קבורה, הוא מעשה המצווה. ולכו"ל שהיות והגדול מצווה והקטן לא. יתעסק הגדול.

בזמן המשנה לא היו קוברים כל אדם בקבר נפרד, אלא צורת הקבורה הייתה, "חצר" ששם היו ממתנים עד זמן הקבורה נושאי המיטה וכו', ומתוך אותה חצר היו פתוחים "מערות", שבכל מערה היו "כוכים" לצורך הקבורה, מביאה המשנה את השיעורים של "החצר" "המערה" ה"כוכים", וכמה מכל דבר, **ביחס** למכירת מקום לעשיית "קבר" (שהז כולל את כל החצר והמערות וכו'), וכן ביחס למקבל לעשות "קבר", איך צריך לעשות.

לדעת רבנן, "החצר" משמשת לנושאי המיטה וקבוריה, ושיעור החצר ו' אמות על ו' אמות. מהחצר נפתחים ב' מערות קבורה זה מול זה, שיעור כל מערה ד' אמות על ו' אמות. בכל מערה ח' כוכי קבורה, ג' מכל צד, מול הפתח ב' כוכים, ובצד של הפתח אין כוכים כלל. אורך כל כוך ד' אמות, גובהו ד' טפחים, ורוחבו ו' טפחים. **לדעת ר"ש**, מכל חצר נפתחים ד' מערות קבורה, כל מערה היא ו' אמות על ו' אמות, ובכל מערה טה"כ ו' כוכים, ד' כוכים בכל צד, ג' כוכים מול הפתח, וב' כוכים בצד של הפתח מצדדיו. **לדעת רשב"ג**, כמות הכוכים תלויה בסוג הקרקע ובחזקה.

לדעת ר"ש, שיש ב' כוכים בצד של הפתח, **זנה הנמ'** לאיזה צד כורה את הכוכים, אם לכיון הפתח הרי נמצא שהכוכים הם תחת החצר, והרי זו **בזיון למת** כאשר מתעכבים בחצר, **ואף למדנו** שמי שבחצר (הגיע לחצר בלא לקבל טומאה ע"י שידה תיבה ומגדל וכד') טהור, והרי לדעת ר"ש הוא מהאהיל על הכוכים. **ביאר רבי יוסי ברבי חנינא**, שהכוכים עשויים בצורה זקופה מלמעלה למטה, ואין חשש שידרכו הרבה על מקום מועט. **ולשיטת ר"ח** שאמר שקבורה בעמידה זה "קבורת חמורים", **מבארת הנמ'** שעשה ב' כוכים בקיר שמול הפתח בב' צדדיו באלכסון, וכוונת המשנה בצד של הפתח הכוונה לאלכסון שכנגד הפתח הימני והשמאלי. **וביאר רב אשי**, שאמנם מעתה יעלה שהכוכים שבדפנות האורך של המערה והכוכים שמול הפתח יתחברו ע"י הכוכים שנמצאים באלכסון, **אולם יעמיק** אותם ולא יחפור אותם בשווה. (וביאר הרשב"ם שדוקא כאן מועיל שיעמיק, כיון שככל שחופר לאורכו של כוך מתרחק משאר הכוכים, אולם בשאר מקומות במערה לא היתר ר"ש כיון שמצמצם את הרווחים שבין הכוכים ויכול לגרום לקריסת המערה.) **ביאר נוסף** (לקמן סוף קא, ב), כדברי רב שישא בריה דרב אידי, הקברים שחופר בצדדי הפתח הם קברים קטנים המיועדים לנפלים.

ולכאורה לדעת רבי שמעון **חייבים לומר שמעמיק את הקברים**, שהרי לשיטתו מהחצר יוצאים ד' מערות, **נמצא** שהכוכים הקרובים לפתח המערה חייבים לדעת בכוכים של

המערה ליד, **א"כ נעמיד** שחלק מהכוכים מעמיק כדי שלא יגעו אחד בשני. **זוחה רב הונא בריה דרב יהושע**, שאין ראייה לומר שלר"ש במעמיק דווקא, שהרי יתכן שהכוכים לא חפורים בצורה ישרה, אלא כל הכוכים חפורים **באלכסון** כענפי דקל וא"כ אינם נוגעים זה בזה. **זוחה הנמ'**, שהרי לפי הכלל אלכסון ארוך ממרובע ב%20. מעתה, בכל פינה של החצר (לדעת ר"ש) מתחיל ב' דפנות ארוך של ב' מערות, למשך ח' אמות. **מסוף דופן של מערה אחת לסוף דופן של מערה שניה** (אלכסון בין ב' מערות, בסופם) יעלה 11.2 אמות. למקום זה חפורים ח' כוכים (שהרי בכל דופן של מערה יש ד' כוכים), בין כוך לכוך יש רווח של אמה, א"כ לא יתכן שלחלל של 11.2 יהיו חפורים ח' כוכים + הרווחים שביניהם. א"כ **בהכרח חייבים** להעמיד את דברי ר"ש שמעמיק את הכוכים.

אם מצא מת או שניים (באופן שאין לתלות שיש כאן "שכונת קברות"), שיש תלות שהוא **יהודי**, ונקבר **כדרכו** ולא נהרג באותו מקום, יכול לפנותו וביחד עם העפר התיחוח שיתחוו, שאין קונו מקומו אולם תפסתו קונה. **כאשר מוצא ב' מתים**, יש לבדוק אם יש כאן "שכונת קברות" שקונה את מקומו ולא יוכל לפנותה. **הינן** אם הרווח בין המתים הוא מד' אמות עד ח' אמות, יש תלות שיש כאן שכונת קברות (אם נמצאים במרחק גדול, או פחות לא מסתבר שכך קברו לצמיתות אלא לשעה, ואין קונים מקומם). **מענה** צריך לבדוק למרחק של כ' אמה, שהרי אם המתים קבורים לרוחב המערה, **ולדעת ר"ש** אורך המערה ח' אמות, ויש ב' מערות, בתוספת החצר (ע"י הלל), הרי שיתכן שיש מצא מת נוסף במרחק של כ' אמה, **ואם נמצא מת נוסף במרחק של כ' אמה**, הרי מן הדין היה שנטלו את תפוסתו כיון שנמצא במרחק גדול מד' על ח', **אולם** לאחר שהגדרנו את האזור כ"שכונת קברות", הרי שהקברים הנמצאים במקום קטן את מקומם.

זנה הנמ' לפי מי נשנו ההלכות הנזכרות במציאת "שכונת קברות" שאמרנו מד' על ח', **שהרי לרבנן** במשנה לפנינו שיעור המערה הוא ד' על ו'. **ואם לר"ש** הרי ו' על ח'. **מבארת הנמ'**, שנשנה כדעת ר"ש וחלקו בדבריו האם רוחב המערה הוא ו' או ד', **שלמדנו** שאם נמצאו המתים סמוכים ואין בין הראשון לאחרון מד' על ח', אין כאן שכונת קברות. **לדעת רבי שמעון בן יהודה בשם ר"ש**, תולים שהאמצעיים קברו לפי שעה, אבל שאר המתים שבין ד' לח' הם שכונת קברות. **שואלת הנמ'** אם כדברי ר"ש, מדוע אמרו שבודק רק כ' אמות, הרי לדבריו ב' מערות בתוספת החצר עולה כב' אמות. **אלא הסיפא של המשנה כדעת רבנן**, והיה מספיק שיבודק יח' אמות, אולם את המערה הראשונה לדעת רבנן צריך לבדוק בתוספת לזווד שאין שם קברים נוספים, שהרי המערה היא ד' על ו', והאלכסון הוא ח' אמות. **א"כ נמצא** שנוסף לו בבדיקה עוד ב' אמות, במערה השניה לא עושה את הבדיקה באלכסון, שאם לא מצא מאומה במערה הראשונה, שוב לא הוסיף אותה. (כתבנו בקצה לפי הרשב"ם, עי' תוס': ע"י ביאורו של הר"י מימש), **שיטת רב שישא בריה דרב אידי**, שאף הסיפא כדעת ר"ש והבדיקה רק למרחק כ' אמה, כיון שמערה אחת היא של נפלים שאורכה קצר בב' אמות מערה רגילה, ולא עושים ב' מערות לנפלים.

לנבי הלכות כלאים למדנו שהגדרת כרם שנטיעותיו הם במרחק של ד' אמות משורה לשורה, ואם היו סמוכים יותר, **לדעת רבנן**, מתחייבים את האמצעיים כמי שאינם, ויש כאן כרם. **ולר"ש** אין כאן כרם. **ולכאורה** בהלכות הקבורה למדנו להפך שר"ש סבר שלא מתחייבים את האמצעיים. **מבארת הנמ'**, **מבארת ר"ש**, **בכרם** לא נוטעים לעולם בצורה זו, **בקבר** יתכן שלזמן מועט קברו כך, ולכן קברו בשכונת קברות מתים נוספים לזמן קצר. **לדעת רבנן**, היות ואין זה מוכבד להוציא המת מקברו, לא קבורים באופן כזה ואין כאן הגדרת קבר, אולם **בנפלים** יתכן ועשה כך כדי לבדוק אילו נפלים יקלטו יותר טוב.

תחת ענף "המבור פירות"